

Valóság és realizmus – nemzet és népiség

A realizmus esztétikai kategória, ahogyan a népiesség is, a népiség viszont társadalom- és politikatörténeti. Tartalmuk vitatott, többféle értelmezésük létezett és létezik, a realizmus is és a népiség is az elmúlt negyedszázadban mint a gondolkodás zsákutcaja, anakronisztikus, meghaladott kerete jelent meg a kurrens esztétikai és közéleti közbeszédben. Ez a párhuzam arra vall, hogy különeműségük ellenére összefüggés van közöttük, s érdemes feltárni, miben és miként fonódik össze e két értelmezési kör.

A népiesség másfél évszázaddal előbb keletkezett fogalom, mint a népiség, és szükségképpen kapcsolódott össze a realista ábrázolásmód programjával, a népelethez való közelhajolás révén, amely a mindennapi valóság megidézését hozta magával az irodalomban, a festészetben és a szobrászatban, a közérthetőség követelményének is eleget téve. Ebből következett az irodalom nyelvezetének összehangolása a népnyelvvvel, és a képzőművészeti formázás összehangolása a direkt látvánnyal. Az irodalom a népköltési formákból merített, a képi ábrázolás ekkor, a romantika korában még nem fedezte fel a folklórt mint formálható nyersanyagot vagy motívumtárházat, csak a témák megválasztásában mutatkozik meg a népelet kultusza. A XX. század húszas, harmincas, negyvenes éveiben, amikor újra divatja támadt a művészetben a népies hangvételnek és az archaikus népi formáknak, már a képzőművészet is gyakran fordult a folklórkincshez. A népies stílus e második hullámát a hetvenes évektől kezdve az irodalomtudomány hivatalos fórumain a magyar művészet „megkésettisége” jeleként, tüneteként minősítik úgyszólván máig, a nyugati kultúrában modernségként jegyzett egyes formabontó áramlatoktól való eltérése következtében. (Az „úgyszólván”-nal azt szeretném jelezni, hogy újabban megtörni látszik az izmusok fétise.)

A népies (archaikus) elemnek a művészetben való jelenlétéről régóta kiderült, hogy korántsem magyar specialitás, Dél-Amerikától Skandináviáig sok helyütt meghatározó inspirálója volt mind a nemzeti irodalmaknak, mind az egyetemes képzőművészetnek, sőt még az avantgárd mozgalmakban is jelentős szerep-

hez jutott. Dogmatikus tévedés tehát a művészeti modernséget a XX. század kezdetén felbukkant néhány sajátos stílusáramlat számára kisajátítani.

A népiség fogalmáról leszögezhetjük, hogy egy társadalmi reformprogramhoz kötődik, nevezetesen a múlt század harmincas éveiben a *Válasz* folyóirat köré összeverődött, baloldali, de többségüket tekintve nem marxista szemléletű értelmiségi csoporthoz, akik eszméiket, társadalmi diagnózisukat és javaslataikat tanulmányokban és esszékben fogalmazták meg. Ennek ellenére vitathatatlanul van esztétikai vonzata is, hiszen a klasszikus népi mozgalomhoz tartozó írók nemcsak tanulmányokat, újságcikkeket írtak, hanem szépirodalmi műveket is, s ezek túlnyomó többsége a valóság megragadására törekedett, tehát az irodalmi realizmus képzelettel társul hozzájuk. Sokszor kérdés, hogy a szociográfia műfajában születő alkotások szépirodalomnak tekinthetők-e, de nem kérdés ez Illyés Gyula, Erdei Ferenc, Kovács Imre, Féja Géza szociográfiai esetében, ahogy az esszéíró Bibó István, Fülep Lajos, Németh László, Szabó Zoltán, Gombos Gyula helye is kétségbevonhatatlan a magyar Parnasszuson is, nem csak a társadalomtudományban. A klasszikus népi mozgalomhoz köthető irodalmi művek között a szociográfiával érintkezik egy sor fikciós prózai mű: Kodolányi János első korszakának novellái, Veres Péter, Szabó Pál regényei ilyenek pontos leírásaikkal, a beszélt nyelv hiteles megidézésével. De például Németh László prózája kiterjesztette a regényvalóságot a lélek, az intellektus rejtett tartományai felé, ahogy Kodolányi János mítoszregényeiben és a mozgalomhoz tartozó több más író, költő szépirodalmi műveiben sem tekinthető meghatározó elemnek a valóságreferencia a szó szociológiai értelmében. Már e vázlatos szemrevételezés alapján is nyilvánvaló, hogy az irodalomban a „népi” kategória sem műfajilag, sem hangvételileg nem köthető egyetlen megszólalási típushoz, esztétikailag tehát eléggé nehezen kezelhető, s egyre inkább az, ahogy az időben előre haladunk. Már Németh László határozott distinkciót tett: „A népi író a népről ír, de nem a népnek”, s ez a megállapítás furcsa módon összefér egy fiatalkori eszméjével: „a magyar költészet sohasem lehet más, mint népi. S vallom, a legnagyobb képviselőiben mindig népi volt.” Csokonait, Berzsenyit, sőt Katonát, de legfőképpen Adyt hozza fel példának. Itt, tehát a költészet fogantatásánál, geneziséknél tapintható ki a ’népiség’ fogalmának, ’népben gyökerezettség’ jelentése, amelynek nem kell együtt járnia a népiesség formai elemeivel, sőt a népnek szólás szándékával sem, hiszen Németh Lászlónak nem voltak illúziói az alsó néposztályok műveltsége, kulturális igénye felől. Illyés Gyula is elhárította magától a „népi író” kategóriát a világháború után anélkül, hogy megtagadta volna a mozgalom programjának elemi igazságát. Talán e távolságtartásba belejátszhatott akkor már a mozgalomhoz tartozók egy részének politikai eltávolodása, néhányuk elsodródása a háború alatt a jobboldal felé, és más részük háború utáni szolgálatvállalása a kommunista hatalom oldalán. A népiek hitelesnek megmaradt tagjai azonban nem adtak hangot a közösségüket szétválasztó tévutakkal szemben elvárható kritikának, ezt Albert Gábor joggal vetette szemükre, rámutatva, hogy a kommunistákkal való paktálás lehetősége a Horthy-érát illető eltúlzottan ellenséges alapállásukból következett,

a dogmatikus úrellenességéből, s ennek belátását is mindvégig elmulasztották. („Gyűlölték, indokolatlanul sötétre festették a két világháború közti korszakot, ezért az utána következő rendszert – történnék bármi – mindig jobbnak látták, mint ami korábban volt.” Albert Gábor: *Életútinterjú-sorozat*, 2012.)

Míg 1956 előtt a diktatúra demagógiájának fontos része volt, hogy hangoztatta saját népiségét, klasszikusaink jobb sorsra érdemes népi tartalmú, népies hangvételű alkotásaival a kommunista dogmákat fényesítette, 1956 után ez a cinikus élösködés a magyar kultúra kincsein megszűnt. A népi írókról hozott 1958-as párthatározat is jelezte, hogy a szocialista világnézet nem kíván összekeveredni a „nacionalista veszélyeket” rejtő népi eszmeiséggel. A gyanú árnyéka, az ellenzéki vádja vetült még a népi szürrealizmusnak nevezett stílus megteremtőire is, és nemkülönben a követőire – akkor ugyanis az induló költők nagyon nagy része, faluról érkezvén, tematikájában és hangvételében erősen kötődött ehhez a hagyományhoz –, hogyné érdemelték volna ki a hatalom bizalmatlanságát a népi írók társadalomkritikai örökségét tudatosan gondozó közgondolkodók.

Az 1980-as években a pártvezetés „népiek”, „népi ellenzék” elnevezéssel illette az ellenzéki értelmiség egyik szárnyát, zömükben írókat. Sokan valóban parasztszülőktől származtak, de származástól függetlenül is népinek minősült az, aki magyar sorskérdésekről beszélt, s ezek kezelésében változást sürgetett. A népi minősítést viselő és vállaló írók azonban szépirodalmi műveik poétikáját tekintve általában legalább annyira merítettek az egyetemes modernség áramlataiból, mint a magyar folklórból vagy a magyar epikai hagyományból, de az irodalomkritikai és elméleti befogadásban ennek megállapítása mindegyre elmaradt, reflektálás csak a művek tartalmára történt. Az irodalmi és politikai tartalom ekkor még inkább összemosódott a „népiség” fogalomban, és ezt a fogalmi tisztázatlanságot lehetett kihasználni a rendszerváltozás után a kilencvenes években, amikor a neoliborális szellemi dominancia nyomása alá került a magyar művészeti közélet, hogy íróként is diszkreditálják a *politikai* ellenfelet. Immár egyértelműen bélyeggé vált a népi–népies–népnemzeti–populista besorolás; szándékosan keverték össze a különböző jelentéskörű fogalmakat: így csak az elítélő hangsúly ragadt meg a közvéleményben, tartalom nélküli tabuvá vált mindahány elnevezés a rászakadt egzisztenciális bizonytalansággal küzdő, negyven évi információ-skorbutban szenvedő magyar lakosság számára.

Jól jött a nemzet és a nép iránti felelősséget példázó és sugalmazó irodalmi hagyományunk gyanúba hozása, belekeverése ebbe a politikai-hatalmi küzdelembe azoknak, akik az irodalmi intézményrendszer pozícióiért nyújtották ki kezüket, mert az egyetemes kultúrához, az európai szellemiséghez való „felzárkózás” jegyében félresodorhatták, negligálhatták a „meghaladottság” látszatába kevert szerzőket, magát a nemzeti irodalmi hagyományt, és a saját teoretikus szempontrendszerük jegyében szabhatták át az irodalmi értékrendet. Ez persze kihatott a kortárs szerzők besorolására is, említettem már politikai vonzalmaik alapján, de finnyás esztétikai ürüggyel történő diszkreditálásukat.

De valójában hogy is állt a „népi gondolat” szénája a rendszerváltozás első éveiben? Olyan politikusok voltak kormányon, akiket a hetvenes-nyolcvanas évekbeli „népi ellenzék” által létrehívott párt juttatott be a hatalomba, és mint-hogy ez az alapítói kör a klasszikus népi mozgalom eszmeiségének az alapján állt, mindazt a vádat, amelyet a harmincas években és később is felhoztak ezzel az eszmeiséggel szemben – tehát hogy fajvédő, sovinszta, nacionalista, ellenkezik a kor parancsaival –, alkalmazni kezdték a kormányzati politikára is, holott a miniszterelnök személye határozta meg azt, és Antall József kereszténydemokrata, nem népi politikus volt. Ráadásul a meghozott törvények, a privatizáció folyamata, a tőkebeáramlás iránya és módja tökéletesen a liberális gazdasági elveknek felelt meg, hiszen a világ gazdaság meghatározó szereplői diktálták a feltételeket a maguk érdekei szerint. A népiek korábbi elvei utópiáknak minősültek. A párt alapítói rövidesen perifériára szorultak, a „népi gondolat” (amelyet leegyszerűsítve úgy határozhatnánk meg, hogy célul tűzte ki az alsó néposztályok – a harmincas években még a lakosság többségét alkotó parasztság – emancipációját, felemelkedését a politikai nemzetbe) a rendszerváltás folyamatában súlyos vereséget szenvedett, hiszen a magyar társadalomban a „lent” és a „fent” közötti távolság tovább növekedett. Ezt akkoriban dél-amerikai útnak nevezték a folyamat ellen berzenkedő politológusok és közgazdászok. Az Antall-kormány a politika számos terén „szalonképes” lehetett volna a neoliberais világhatalom és hazai bázisai előtt, csakhogy kitartott a nemzeteszme mellett, ellenállt a neoliberais nyomásnak, amely a nemzeti létformák eljelentéktelenítését, felszámolását célozta meg; s hiába volt hajlékony másban, ez a „bűne” elég volt brutális kiiktatásához.

A rendszerváltozás első percétől kezdve nyilvánvaló volt a népi program veresége a gyakorlati politikában, nyilvánvalók voltak a valós erőviszonyok, a hatalom visszaszerzéséért folytatott non-stop kampányban az úgynevezett baloldali erők mégis ösztözet zúdítottak a „népi-népies-népnemzeti-populista” nézeteknek még az árnyékára is, immár a kultúra területére is átemelve a harcot. Azok a nemzeti érzelmű értelmiségiek, akik elszenvettkék a rágalmakat, melyek szerint rasszisták, antiszemiták, délibábos történelmi tudatuk van, tapasztalhették, hogy az alaptalan megbélyegzéssel szemben lehetetlen védekezni. Minden vitában alárendelt szerepbe kerültek, hiszen minden érvelés megrekedt a rágalmak visszautasításának fázisában. És tudjuk a büntetőjogból, a legnehezebb azt bizonyítani, hogy valamit nem követtünk el. Zavarba ejtő volt az is, hogy miközben rájuk ütötték az „ordas”, a „fenyegető”, a „kirekesztő” bélyeget, ugyanazok a publicisták és közírók kéjjel fejtegették, hogy már nincs is népi író, hogyan lenne, hiszen nincs nép, egy szál paraszt sincs már vidéken. S ha csapdahelyzet volt az alaptalan vádakkal szemben a folytonos védekezés, ez az eltűnt parasztságra való hivatkozás is csapdahelyzetet teremtett. Mondhatta volna az ember, hogy ha parasztság mint osztály már nincs is, nép, magyar nép azért van. Jórészt a paraszti osztály egyedeiből állt össze négy évtized alatt, azokból, akiket felszívta a városok, azokból, akik valamilyen kispolgári életformát tudtak kialakítani faluhelyen, de ide lehet sorolni azokat is, akik régebben

lettek városlakókká, még az ipari forradalom idején, ám szociális helyzetük immár megkülönböztethetetlen az újabb hullámmal érkezőkétől – és most mind-mind egyaránt vesztesei lettek a rendszerváltozásnak! Hogy mennyire róható fel ez az első demokratikus kormánynak, s mennyire tekinthető szükségszerűnek, azaz hogy lehetett-e volna másképpen vezényelni az átalakulást, akkor még kevésbé dönthettük el mi, akik láttuk, hogy a nagy történelmi esély a magyar társadalom gyökeres átalakulására pocsékba megy, mint a rendszerváltás mai kritikussai. Szenvedést okozott, amit láttunk, de az ember nem akart az általa is választott kormány ellenzéke lenni, nem akart a pártállami káderekből kiállított pszeudobaloddallal egy sorba kerülni, amelyről pontosan tudhatta, hogy fűtyül az alsó néposztályok helyzetére, és ha az első szabadon választott kormány kényszerből ejtette el a szociális piacgazdaság egészségesebb társadalmat ígérő programját, a neoliberális baloldal eleve hallani sem akart róla.

A népinek mondható író, aki eszmei ellenfelei szerint már nem is létezett, megértette, hogy mivel a népiek társadalmi víziója nyilvánvalóan esélytelen az adott világhelyzetben, őt nem mint népit ütik-vágják, hanem pusztán nemzeti elkötelezettsége miatt. Ezt nyugodt szívvel elvállalta, s ettől kezdve népi-nemzeti szöösszetétellel jellemezte hovatartozását. Hogy feltételezése helyes volt, abból derült ki, hogy a szöösszetételről egy-két év alatt lekopott a „népi” előtag. Immár politikai ellenfelei is nyíltan vállalták, hogy konfrontálódjanak a nemzeti formák mindenféle megjelenésével, nyíltan vállalták elkötelezettségüket a nemzetek nélküli világállam ideája mellett, tehát nem kellett a „népi” jelzőbe rejtett sötét gyanúval kendőzni a nemzeteszme iránti averziójukat.

Ma teljes egyenességgel megfogalmazott programok szerint ütközik meg a nemzeti érdeket a globális pénzvillág és multinacionális gazdaság érdekei elé helyező aktuális kormányzati politika a multinacionális „gazdák” erős kezére áhítózó (s a fennhatóságukat már el is nyerő) neoliberális ellenzéki elittel. Népi gondolatról szó sincs már hosszú ideje, de a mozgalom egy-két kulcsfogalma azért felködlik most is a politikai közbeszédben: magyar sorskérdések... harmadik út...

Mit jelentene ma népinek lenni? Magyar sorskérdésekkel foglalkozni? Reformajánlásokat tenni a politikai elitnek? Ma, amikor a magyar sorskérdéseket – vegyük sorra: a népességfogyáshoz vezető alacsony gyermekszaporulatot és a kivándorlást, a magyar nemzet határokon át történő újraegyesítését, a falvak elnéptelenedését a munkalehetőségek hiánya és a rossz infrastruktúra miatt, valamint a cigány lakosság életvitelének konszolidálását – állami szervek kezelik, tesznek kísérletet orvoslásukra. Ha a vízügyi kérdésekkel vízügyesek foglalkoznak, mi marad a magát „vátésznek képzelő”, „szereptévesztő” népi írónak? Vagyis mi maradna, ha volna egyáltalán népi író? Természetesen az, hogy elégedetlen legyen. Mert a társadalmi munkamegosztásban fontos az ő elégedetlensége. Az jelzi, hogy mire van igény a közösségben, mi a mérce, mikor tartóztatja fel a jó irányú folyamatokat az önös érdek, a hivatalok kényelmessége, a hozzáértés hiánya és így tovább. Hiszen bármennyire nem hittünk benne, utólag kiderült: mégiscsak fontos volt a neoliberális tendenciák győzelme idején, a kilenc-

venes, majd kétezres években falra hányt borsóként hangoztatni a magyar nép jogát a nemzeti öntudatra; vállalni, hogy magyarságunk természetes életkeret a számunkra, és természetellenes elvárás, hogy lemondjunk róla; hirdetni, hogy a magyar kulturális hagyomány értékén nem ront, inkább emel rajta, hogy íróink, művészeink beleforráltak a nemzeti közösségbe, és szerepet vállaltak a magyar identitás megerősítésében. Meddő utóvédharcnak látszott, mégis talán ezek a gondolati búvópatakok hozták felszínre, mutatták fel a bennünk – a magyarok többségében – rejlő életösztönt, amelyre aztán állami politikát lehetett építeni a veszély elhatalmasodásának pillanatában.

Ma is vannak kiegyensúlyozottan tárgyilagos, kritikus közírók, vannak olyanok is, akik közel állnak a népiek eszmeiségéhez, de nem nevezném népiek őket. A nemzeti szuverenitás primátusát valló politikai közösségekben ugyanis ez ideig nem artikulálódtak a kétségtelenül megtalálható világnézeti különbségek. A veszélyhelyzet, amelybe a magyarság került, megkövetelte a nemzeti célok bázisát alkotó értelmiségi tömeg összetartó magatartását. Ám előbb-utóbb szembe kell néznünk azzal, hogy e bázis erősen tagolt, ha értékválasztásait, kultúráját, történelmi tudatát tekintjük. A történelmi középosztály utódainak öntudatos jobboldalisága például meglehetősen különbözik az első-másodgenerációs értelmiségiek plebejus vonzalmaitól, eredendő hajlamától a baloldaliságra. Egyelőre kölcsönös megértéssel fordulnak a másik kultuszai felé, elhallgatva vagy épp csak hasonszőrűek előtt emlegetve fenntartásaikat, de ha egyszer, remélhetőleg a közeljövőben, már nem a magyarság megmaradása lesz a tét, ha stabilizálódik az ország helyzete belül-kívül, ezek a rejtett erővonalak elő fognak bukkanni. Még az is lehet, hogy a mostani politikai színképből hiányzó tényleges baloldaliságnak, vagyis a társadalmi esélyegyenlőség igényét képviselő, de nemzeti keretekben gondolkodó politikai erőnek fontos komponense lesz az a ma még a jobboldalon számon tartott réteg, amelyben megmaradtak a népi gondolat csírái. Azért kellett kikötnöm a nemzeti keretekbe illeszkedés követelményét, mert a klasszikus népieknek a nép a parasztságot jelentette, a nemzeti jelleget leginkább megőrző osztályt, de ha most népről beszélünk, egy nagyon heterogén kultúrájú tömegre kell gondolnunk, amelynek nemzeti identitása korántsem egységes, sőt általában elég gyenge lábakon áll. Az azonban változatlanul érvényes, hogy e néptömeg kulturális és anyagi emelkedése a záloga a nemzet megerősödésének, és viszont: az erőssé vált nemzet biztosíthatja leginkább a magyar néptömeg társadalmi és gazdasági emancipációját korunk civilizációjába s szellemi-kulturális kibontakozását jelenlegi hűdött állapotából.

S most tekintsük át, hogy az irodalom miképpen reagált az elmúlt évtizedek folyamataira, látta-e, amit látnia adatott, a körülötte levő valóságot, vagy pedig maradéktalanul elfogadta-e a neki kijelölt belterjes és periferikus szerepet.

Az imént említettem a rendszerváltás utáni versengést a kulturális pozícióért. A magyar hagyományoktól való elszakadást mind a neoliberális kötődésű, mind a nyugati nyelvkritikai és egyéb eszmei áramlatok búvóletébe került, neofita buzgalmú tanárok, kutatók, kritikusok meghirdették, holott ez utóbbiak magát a nemzeti létformát kezdetben nem kérdőjelezték meg. Az eredmény

azonban mindkét indíttatásnál azonos volt: az irodalom (most beszéljünk csak erről, noha más művészeti ágaknál is hasonló folyamatok mentek végbe) természetes beágyazottságát a nyelvi és élményközösségbe, vagyis a nemzetbe és a nemzeti történelembe egybehangzóan irodalmon kívüli, esztétikai szempontból érdektelen, sőt inkább hátrányos adottságnak minősítették. Csakis az egyén esetleges, folyton elmozduló, tehát megragadhatatlan, társadalmi-történelmi referenciák nélküli életélményét tekintették hiteles irodalmi anyagnak. A posztmodern korszaknak ez a szövegtképző elve először sokak szemében az irodalom megújulását ígérte a valóságábrázolás korábbi módszereivel szemben, amelyek kétségkívül elkoptak, rutinszerűvé váltak sok középszerű író kezén, és akkor még nem is említettem a pártos szocreál paródiába illő termékeit (amelyeknek egyébként semmi közük nem volt a valóságábrázoláshoz, s így igazán jogtalanul kompromittálják vele a realizmus fogalmát). A fanatikus újat akarásban az irodalom ítéseihez új hulláma nem volt hajlandó észrevenni, hogy már évtizedek óta születnek az élet valóságát történelmi-társadalmi (vagyis közösségi) összefüggésekben is érzékelő magyar írók tollán friss eszköztárra valló, próza-, illetve lírapoétikai szempontból is a korhoz illő, a korról számot adó művek. Pontosabban egyéni vagy napi politikai rokonszenv alapján válogattak ki ezek közül néhányat, bebocsátást adtak nekik az exkluzív posztmodern birodalomba, teljesen elviszonylagosítva az esztétikai-poétikai kritériumokat. Az ekként magukhoz ölelt művek úgy válhattak posztmodernné, hogy az értelmezés nem vett tudomást valóságalapjukról. A valóságreferenciától való megszabadulás belterjessé tette a születő divatos irodalmat. Az olvasók nemcsak a túlfeszített formalizmusuk miatt fordultak el tőlük, hanem mert nyomát sem találták bennük saját sorsélményüknek. Az ideológiai nyomás éppúgy érződött rajtuk, mint a szocreálon, csak ezeknek nem az MDP irányvonalát kellett eltalálni, hanem egy virtuális világirodalmi szalon ízlését. Erősen korhoz kötöttek lettek, miközben éppen ezt szerették volna elkerülni: egy korszak divatdarabjai, értékesek és értéktelenek egyaránt.

Már a divat fénykorában megkezdődött az irodalom spontán kibújása az irodalmi teoretikusok elvárásai alól. A külső szemlélő sokszor nem is értette, hogy egy-egy regény miért számít posztmodern slágernek, amikor erőteljes valóságkép rajzolódik ki belőle, Nádas Péter *Emlékiratok könyvétől* kezdve Bartis Attila anyaregényén át akár Závada Pál vagy Spiró György, vagy Háy János történelmi regényeiig sorolhatom az ilyen műveket. Ezekben nem az az érdekes, hogy megfelelnek a valóságról alkotott képzeleteinknek, hiszen valóságélemekből állnak össze a tudatregények is (Esterházy, Krasznahorkai), hanem hogy megszerkesztetten beszélnek el egy-egy történetet, láthatólag nem érzékelve, amit az elmélet állított, hogy a nagy elbeszélésnek vége. A tudós irodalmárok meg láthatólag nem érzékelték, hogy nagy elismeréssel övezett kedvenceik megcsalják a teóriát.

Nevezhetjük-e ezt a történetet visszacsempésző tendenciát új realizmusnak? A válaszadást meggátolja, hogy még a felsorolt szerzők is – holott csak kiragadott példák a mezőnyből, ráadásul a politikai táborokhoz tartozás szempontjára

ból sem állnak nagyon távol egymástól – csupán a történetalkotás szempontjából hozhatók közös nevezőre, egyébként igen különböző írói világokat hoztak létre. Tehát még ők is erősen különböznek egymástól, hát még mennyi változattal lehet számolnunk, ha az egész kortárs irodalmat szemrevételezzük!

A mai, realista, azaz az élet primer valóságát irodalmi anyagként használó írók között van, aki az extremitást, a kuriózumot kurkássza a világban, a Rossz, a Romlás, a Patológia valóságosságát ismeri csak el, de még e típusban is élesen elválik egymástól mondjuk Spiró György *Csirkefejének* alantas durvasága a Cserna-Szabó András-féle kamaszosan polgárpukkasztó humorosságtól, Borbély Szilárd látásmódjának tragikus sötétsége Székely Csaba undort keltő, öntetszelgő naturalizmusától. E művekben a szerzők szinte fitogtatják valóságismeretüket, ezzel kapcsolatban azonban nem is arra kéne válaszolnunk, hogy mi tekinthető realizmusnak, hanem arra, hogy mennyiben valóság a valóság. S ez már nagyon messzire vezetne.

A jobb szó híján realistának nevezett írók legtöbbször valamifajta törvényszerűséget kutat a sorsokban, a történetekben, s ezzel mintegy jelentést is készít a korszak embereiről, a korszak jelen idejű történelméről. Gyakori alaphelyzet, hogy egy-egy falu lokális valóságához tapad az író, és azt a zárt élménykört komponálja regénnyé. De még ez a körülhatárolt téma is többféle módszerrel társulhat. Az egyikre példa Serfőző Simonnak az irodalmi szociográfiához közel álló, de lírai prózával áthatott gyermekkoridézése, s hasonló számadás történik Oláh Jánosnál is. Másféle módszer Ágh Istváné, aki sokszereplős tablót készít szülőfalujáról, a részletekben, epizódokban dokumentarista megfigyelésekkel, az elbeszélés megszerkesztésében pedig nagyvonalú filmes montázstechnikát alkalmazva. Megint más módszert látunk Sarusi Mihálynál, aki a mozaikosság, a montírozás tekintetében az előző típusba tartozhatna, de mindenben végletesebben jár el: epizódok helyett szilánkokból áll össze nála a regény, a valóságból ellesett párbeszédnek nem betétekként szerepelnek, hanem az egész mű idegen beszélők szavaiból, mondataiból szövődik. Újabb lehetőségként említhetem azt, amit Oravecz Imre e tematikába illeszkedő műveiben használt ki: látzólag ő is egyetlen falura szűkítette az elbeszélői optikát, de időben-térben szélesre nyitotta, ez a fajta valóságfelfogás is a realizmus képzetkörébe tartozik.

A falunak tehát nagy szerep jut még mindig, ha az írók az életélményükről adnak számot. De a városi lét (esetleg kisvárosi lét) is folyamatosan anyagot ad az íróknak, és nemcsak deviáns jelenségeivel, hanem legtöbbször az élet normális tereként is. Egy pár éve elhunyt, méltatlanul elfeledett íróra, Csíki Lászlóra emlékeztetek, aki épp csak kicsit groteszkbe hajló klasszikus hangvétellel írta novelláit; hivatkozom Tar Sándorra, Grendel Lajosra, Kontra Ferencre (a két utóbbi a más államkeretbeli magyar élet valóságára nyit ablakot, ahogy Ferdinandy Györgyről is elmondható ez), hivatkozom Temesi Ferenc, Czákó Gábor munkáinak közvetlen élettapasztalatból merítő részére, Vathy Zsuzsára, Marosi Gyula vidék és város határára helyezett novelláira s a közelmúlt (az ötvenhatos forradalom) valóságát kísérteties pontossággal megidéző Benedikty Tamásra – és e nevekkkel csak a felszínét érintettem annak a létező prózaanyagnak, amely-

ben lenyomatát találjuk tegnapi-mai életünknek. És akkor még csak az epikai realizmusról szóltam, a lírai realizmusról nem...

E rövid és jelzésértékű seregszemléből kiderül, hogy az írók eredendően „realisták”, a megélt élet természetes indukátora a műnek, s átüt a fikción, sőt sokszor az elszánt formai trükközésen is. Az is megállapítható, hogy a realista gyűjtőfogalom alá vonható írókat sem hagyták érintetlenül az utóbbi félszáz évben bekövetkezett prózapoétikai változások, és mindenekelőtt a groteszk elemek kaptak nagyobb hangsúlyt a valósághoz való irodalmi közelítésben. (Ámbár ez sem annyira új még nálunk sem, Mikszáth óta.)

Megállapítható, hogy bár a nemzet önismerete szempontjából minden olyan irodalmi mű számít, amely való életünkre vonatkozik, a népiek hagyománya, a tudatos társadalmi programalkotás ma nem mutatkozik meg irodalmunkban; a valóság írói megragadásának szándéka vagy öntudatlan hajlam kérdése, vagy az identitás meghatározásának a vágya ösztönöz rá.

Az viszont megválaszolhatatlan kérdés maradt a számomra, hogy a számtalan valóságképből, amely rendelkezésünkre áll a nyomtatott papíron és a monitoron, kiderül-e, hogy merrefelé sodor a kor minket, milyen sorsot teljesítünk be. Hogy mi is történik velünk valójában. De hát ez így van jól, mert ezt a mérleget mindig az utódok vonják meg, akik viszont csakis ezekből a szövegekből fognak ismerni minket – mi másból ismernének?

MEGHÍVÓ

A Mika Sándor Egyesület tisztelettel hív és vár minden kedves érdeklődőt

COLLOQUIUM OFFICIALE II.

című egész napos konferenciájára,
valamint az azt követő

FOGADÁSRA

Időpont: 2015. április 23., 09:00

Helyszín: 1088 Budapest, Múzeum körút 6-8., Szekfű Gyula Könyvtár

A regisztrált résztvevők számára ebédet biztosítunk.

Regisztrálni lehet a szervezőnél:

Isó Gergely (mikaegylet@gmail.com; +36 20/824-9456)

Az ebéd költségeit az Egyesület állja.

Konferenciánk programja megtalálható megújult honlapunkon:

www.mikaegylet.hu